

Pokus o hodnotové i geografické vymezení Evropy

Hans-Gert Pöttering – Ludger Kühnhardt: Kontinent Evropa: Jádru, přechody, hranice. 1. vydání. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2000, 261 stran, ISBN 80-86130-12-6 (z německého originálu *Kontinent Europa: Kern, Übergänge, Grenzen. Zürich: Edition Intefrom, 1998*).

Nad autorstvím recenzované knihy se sešli významný evropský politik a společensko-vědní analytik, konkrétně předseda frakce Evropské lidové strany v Evropském parlamentu a předseda jeho pracovní skupiny Rozšíření Evropské unie / Agenda 2000 profesor Hans-Gert Pöttering a ředitel Centra pro výzkum integrace Evropy na bonnské univerzitě profesor Ludger Kühnhardt. Výrazem uvedeného autorského spojení je, že se text publikace opravdu snaží, a to do jisté míry úspěšně, v sobě integrovat prvky určité politické vize s analýzou stávající situace. Hodnotová východiska, na nichž je výklad postaven, se rozhodně nepokouší zakrývat politickou orientaci (přinejmenším) jednoho z autorů. V každém případě jde však o velmi umírněný a nekonfrontačně laděný konzervatismus, který se snaží v zájmu funkčního a životaschopného sjednocování evropského kontinentu vyhledávat spíše to, co jednotlivé politické proudy sjednocuje, než to, co by je mohlo stavět proti sobě.

Text knihy je rozdělen do šesti hlavních kapitol, dále členěných do celé řady subkapitol a úseků. Celkově lze říci, že výklad je veden od snahy o postžení nejdůležitějších ideových kořenů současné evropské civilizace, které do velké míry vyplývají z jejího dosavadního historického vývoje, přes úsilí o její geografické vymezení (včetně identifikace určitých „šedých zón“, kde se střetávají různé, často protichůdné vlivy) až po všestrannou charakteristiku současného stavu evropské ekonomické i politické integrace v rámci Evropské unie (EU). Tento výklad je pak v posledních dvou kapitolách doplněn určitým zamyslením nad úlohou EU v rámci globálních mezinárodních vztahů a perspektivami dalšího vývoje integračního procesu.

První kapitola se snaží o velmi stručné nastínění jednotlivých epoch, jimiž Evropa ve svém dosavadním vývoji prošla, a to od starověkého Říma přes různá období křesťanské epochy až po moderní věk, který sice z křesťanských tradic v mnohém čerpá, avšak nelze ho rozhodně definovat pouze na jejich základě. Značně neorganicky však v jejím rámci působí první subkapitola, podávající pouze suchý přehled určitých dat a faktů o současné EU. Autorům v žádném případě nejde o historický výklad konkrétních událostí, ale o postžení hlavních idejí, které stály v jejich pozadí a jež v průběhu staletí prodělaly řadu pozoruhodných metamorfóz až do podoby základních principů, na nichž spočívá současná EU (v rámci ideových úvah si přitom všimají rovněž některých geopolitických posunů na našem kontinentě). Nevyhýbají se přitom ani historickým paralelám konkrétních událostí. Na nich chtějí ilustrovat, že přes všechny odlišnosti „dobových parametrů“ konkrétních událostí zůstávají některá etická a mocenská dilemata, před nimiž jednotliví historičtí aktéři stojí, v podstatě stále stejná.

Na příkladu neúspěšné snahy císaře Oty III. z období okolo roku 1000 o sjednocení Evropy na imperiálním a násilném základě např. dovozují, že „Evropa může existovat pouze tehdy, jestliže bude sledovat dvě premisy, které mohou stát navzájem v rozporu. Na jedné straně potřebuje ideu Evropy, představu o cíli svého sjednocení. Na druhé straně jsou nutné struktury a mechanismy, které partnersky zohledňují rozličné síly a regiony. Je-li někde »idea Evropy« pociťována jako výraz hegemoniálního úsilí jedné síly, ztrácí Evropa jako idea a jako jednotná skutečnost půdu pod nohama.“¹ Výboje téhož císaře směrem na východ vůči polabským Slovanům, vedené pod heslem šíření křesťanství, se však setkávají

se sympatiemi autorů, kteří dokonce vidí určité paralely mezi touto politikou a budoucím rozšířením EU směrem na východ.² S tímto závěrem by jistě bylo možné v kontextu historické zkušenosti českého národa polemizovat. Zároveň autory rozhodně nelze podezírat ze skrytých sympatií k německému imperialismu minulých století, i když jsou zřejmě příliš v zajetí svého křesťanského univerzalizmu.

Do určité míry v reportážním duchu je laděna druhá kapitola recenzované knihy – *Cesty po hranici: Hledání stop Evropy na Východě*. Její podstatnou část tvoří líčení dojmů G. Pötteringa z jeho cest po různých oblastech, které je možné považovat za periferii Evropy v geografickém i politickém smyslu. Tyto cesty vykonal ve své funkci poslance Evropského parlamentu v průběhu 90. let. Konkrétně šlo o návštěvy několika balkánských zemí (Rumunska, Bulharska a Makedonie) a celé řady postsovětských republik (Ruska, Běloruska, Moldovy, Ukrajiny, Gruzie, Arménie, Ázerbájdžánu, Kazachstánu, Uzbekistánu, Tádžikistánu, Turkmenistánu a Kyrgyzstánu).

Ve všech těchto cestopisných črtách se snaží své bezprostřední dojmy zasadit do rámce obecnějších představ o Evropě. Jeho cestopisným dojmům přitom v některých případech nelze upřít dost působivý osobní rozměr, když líčí svá setkání s prostými lidmi. Svým líčením se mj. snaží lidi na Západě alespoň informovat o tom, že výše zmíněné země vůbec existují a že z hlediska geopolitických zájmů západních zemí mají určité větší či menší význam. Na několika místech pak vyzývá Západ a především EU k podpoře nezávislosti nově vzniklých států, která na minimum omezí rizika možných recidiv imperiálních komunistických aspirací.³ Podle autorova názoru hraje politický Západ velmi důležitou roli rovněž ve strategických úvahách bývalých sovětských republik, neboť prý „*tyto nové státy se k Západu obracejí vždy, když se snaží definovat svou novou identitu, když hledají cíle budoucí strategie a když se v nich diskutuje o politickém řádu*“.⁴

Z hlediska skutečných strategických zájmů Západu staví však nejvýše *Ázerbájdžán*, a to především z důvodu jeho obrovských zásob ropy nacházejících se v Kaspickém moři (prý jde o „*čtyř- až pětinasobek zásob v Severním moři*“),⁵ která by mohla do značné míry nahradit dovozy z oblasti Perského zálivu, jejíž další politický vývoj je prý nepředvídatelný.⁶ Zároveň však značně kriticky hodnotí politickou situaci v této zemi (stav z roku 1996), neboť „*moc má v této zemi v rukou opět stará komunistická nomenklatura, vedená prezidentem Gejdarem Alijevem, který byl nejdřív šéfem tamní KGB, pak šéfem komunistické strany a poté povýšil do moskevského politbyra*“.⁷

V části druhé kapitoly, věnované celkové charakteristice současných vztahů mezi EU a bývalými socialistickými státy střední a východní Evropy a jejich smluvním základům, se však objevuje vzhledem k renomovanosti obou autorů zarážející nepřesnost, že asociací dohody (tzv. evropské dohody) byly s deseti státy tohoto regionu uzavřeny na dobu deseti let, zatímco ve skutečnosti tyto dohody mají časově neohraňovanou platnost.⁸

Středomořskou a transatlantickou dimenzí vnějších vztahů EU se zabývá třetí kapitola recenzované knihy s názvem *Moře dělí – moře spojuje*. Velká pozornost je zde věnována problematice *Turecka* a jeho vztahů s EU. Z geopolitického hlediska považuje tuto zemi jednoznačně za hegemonu středomořského prostoru, jehož skutečný význam tento prostor dokonce přesahuje: „*Po ukončení konfliktu mezi Východem a Západem se zdá, že význam Turecka vzrůstá enormně*“.⁹ Přimlouvá se za větší míru pochopení specifické situace této země ze strany EU, neboť její odklon od celkově prozápadní orientace by pro Západ znamenal výrazné zhoršení jeho pozice ve Středomoří a na celém Blízkém východě. Nepříliš obratná politika EU vůči Turecku, jež nebrala v úvahu komplexnost jeho geostrategické pozice a hloubku a mnohorozměrnost problémů tohoto jediného důsledně sekularizovaného státu v islámském kulturním okruhu, již měla za následek růst kritických výhrad v turecké společnosti vůči Evropě a Západu vůbec. Nehledě na to však „*většina politických elit v Turecku nadále požaduje plné členství země v EU, zatímco v EU převažuje v tomto ohledu spíše skepse*“.¹⁰ Pro Západ je však prý bezprostředně důležitější, aby se Turecko vyvíjelo ve směru k EU, než to, bude-li nakonec přijato či nikoli. Dlouhodobě

vzájemné vztahy musejí být v každém případě založeny na určitých solidních a transparentních základech.

Část třetí kapitoly autoři věnují výkladu svých názorů na problematiku *vztahů mezi EU a USA*, a to jak v oblasti strategické a bezpečnostní, kde jsou vzájemné vztahy i po skončení studené války nadále zastřešovány Severoatlantickou aliancí, tak v oblasti ekonomické. V bezpečnostní oblasti považují partnerství s USA v rámci NATO (a americkou angažovanost v Evropě) za nenahraditelný základní pilíř celkového strategického zakotvení západní Evropy. To však zároveň rozhodně neznamená, že by nepodporovali posilování evropské obranné a bezpečnostní identity. V souvislosti s potřebou silného evropského bezpečnostního pilíře je zde na adresu USA uvedeno určité dvojsměrné vyjádření, které v sobě přece jen skrývá jisté obavy z příliš velké hegemonie této jediné světové supervelmoci a podle něhož „*silná EU je [USA – pozn. aut.] chrání před pokušením jednostranných aktivit*“.¹¹ V knize není však vůbec reflektován bouřlivý vývoj v oblasti vytváření evropské společné bezpečnostní a obranné politiky, k němuž došlo po britsko-francouzském summitu v St. Malo na jaře roku 1998.

Určitou pozornost autoři věnují rovněž obchodním a obecně ekonomickým vztahům mezi USA a Evropou. Zde se dost kriticky vyjadřují zejména k absenci komplexní smluvní úpravy hospodářských vztahů mezi oběma břehy Atlantiku. „*Je téměř neuvěřitelné, že EU dosud nemá se svým nejdůležitějším obchodním partnerem smluvní vazby*.“¹² Nedostatečná smluvní základna a chybějící institucionální rámec vzájemných vztahů prý mají mj. za následek neexistenci uspokojivých mechanismů pro řešení vzájemných konfliktů v obchodní oblasti, které vznikají dost často.

Poslední subkapitola třetí kapitoly popisuje vývojové peripetie *společné zahraniční a bezpečnostní politiky* od konce 50. let až do přijetí Maastrichtské smlouvy. Autoři se zde přimlouvají za větší komunitarizaci této politiky. V rámci tohoto výkladu je uvedena rovněž určitá definice vymezující Evropu: „*Hranice Evropy lze pouze částečně definovat geograficky a kulturně, nejlépe je lze určit politicky: Evropa končí tam, kde leží hranice možností její politické působnosti*.“¹³ V uvedené subkapitole se však vyskytuje i určitá drobnější nepřesnost, neboť je zde uvedeno, že *Jednotný evropský akt* z roku 1986 „*poprvé od roku 1957 změnil zakládající smlouvy ES*“.¹⁴ K první změně textu zakládajících smluv přitom došlo již ve druhé polovině 60. let, kdy byla podepsána tzv. *slučovací smlouva* (v platnost vstoupila 1. 7. 1967).¹⁵

Čtvrtá kapitola recenzované knihy má název *Síla Evropské unie*. Autoři v ní podávají dost obsáhlý výklad o způsobu fungování EU, o jejích institucích a o hlavních principech, na nichž je vybudována. Název hned první subkapitoly (*Historické základy, zkušenosti a instituce Evropské unie*) ovšem příliš neodpovídá jejímu skutečnému obsahu, neboť její text především stručně pojednává o určitých historických událostech (bezesporu důležitých pro formování moderní Evropy), které na našem kontinentě proběhly od 80. let 17. století až do 70. let 19. století. Teprve na jejím konci je stručná zmínka o Evropském parlamentu.

Hned další subkapitola přináší však velmi působivý, byť stručný výklad historických kořenů a ideových zdrojů vzniku *supranacionality* („společně sdílené suverenity“) jako nového způsobu politické organizace vztahů mezi integrujícími se státy, která dosud představuje unikát uplatňovaný v podstatě pouze v EU.¹⁶ Nadstátní princip (supranacionalita) fungování určitého mezinárodního společenství vznikl díky specifické situaci v západní Evropě po druhé světové válce, kdy bylo nutné začít rozvíjet na zcela nových základech vztahy mezi vítězi a poraženými ze druhé světové války. Jeho základní ideový zdroj autoři vidí v myšlenkách *Jeana Monneta*, jenž koncem 40. let 20. století dospěl k závěru: „... je třeba zabývat se problémem suverenity bez myšlenek na odplatu a hegemonii. Myslel si, že vítězové a poražení [zde míněna především relace mezi Francií a Německem – pozn. aut.] se musí dohodnout na vyšší nadstátní suverenitě nad částí svého bohatství, jež bude prohlášeno za společné – tak bude mezi nimi uzavřen svazek, který poskytne evropským národům nové možnosti.“¹⁷ Od těchto úvah již vedla přímá cesta

k *Schumanovu plánu* z května 1950, na jehož základě bylo založeno *Evropské společenství uhlí a oceli*. Tento plán přitom jednoznačně uvádí: „... sloučením základních produkcí a založením Vysokého úřadu, jehož rozhodnutí jsou závazná pro Francii, Německo a připojené země, jsou vytvořeny první konkrétní základy evropské federace, jež je nezbytná pro zachování míru.“¹⁸

V další části čtvrté kapitoly autoři přinášejí rozbor *Amsterodamské smlouvy* z hlediska inovací jednotlivých sfér evropského integračního procesu a z hlediska postavení jednotlivých orgánů EU. Hned její první úsek – *Svoboda, bezpečnost a právo* – se svým obsahem opět značně liší od názvu, neboť se v podstatě zabývá určitou „dialektikou“ vztahu mezi Unií a členskými státy.

Autoři se v uvedené kapitole projevují jako zastánci silné Unie, v níž bude v poměrně rozsáhlých oblastech uplatňován supranacionální přístup při formulování příslušných politik a rozhodování o nich, avšak která zároveň zůstane svazkem národních států. „*EU a národní stát nestojí navzájem v protikladu, nýbrž se doplňují v řešení daných úkolů. Je v zájmu evropského integračního procesu, aby nevznikal dojem, že by v EU mohly »zaniknout národy«.* Národy zůstanou zachovány jako výraz evropské rozmanitosti a mnohostvornosti i jako charakteristické symboly společenské identifikace.“¹⁹ V této části svého textu autoři rovněž vyslovují důrazné varování před nebezpečím rozvolnění EU, které by mělo velmi neblahé, a to především politické důsledky pro evropský kontinent. „*Evropské národy a státy dnes již nejsou schopny izolovaně čelit celé řadě problémů. Avšak vědomí této skutečnosti není ochranou před politickým nebezpečím renacionalizace, o níž se budou stále pokoušet levicoví i pravicoví fanatíci. Renacionalizace Evropy ve smyslu zdůrazňování národního státu by znamenala s velkou pravděpodobností návrat k agresivnímu nacionalismu, a tak by se tragické omyly evropských dějin vrátily do přítomnosti a přenesly do budoucnosti.*“²⁰ Toto varování zní velmi aktuálně rovněž v kontextu současné politické situace v ČR, kde existují určité, a to nikoli bezvýznamné politické síly, zpochybňující účelnost dosaženého stupně ekonomické i politické integrace v rámci EU (jež je charakterizován mj. i úrovní a rozsahem uplatňování supranacionálních přístupů) a dost rozhodně se vyslovující proti jejímu dalšímu prohloubení.

Poslední subkapitola čtvrté kapitoly je věnována procesu *rozšiřování EU o státy střední a východní Evropy*. O tomto úseku knihy lze říci, že se na rozdíl od jiných částí omezuje pouze na citování a opakování oficiálních postojů a dokumentů a nesnaží se o pohled do zákulisí jejich vzniku a o nastínění širších souvislostí. Rovněž zde není ani náznak snahy o odhalování určitých klišé, která měla zastírat méně příjemné stránky reality (např. rozpaky a váhání nad procesem rozšiřování, které v určité etapě vývoje – dnes, jak se zdá, již definitivně překonané – v EU převládaly).

Pátá kapitola recenzované knihy má název *Čeho lze dosáhnout*. Koncepce této kapitoly není zcela zřejmá. Autoři se zde pouštějí do značně abstraktních úvah o budoucí roli Evropy a EU v globalizujícím se světě. Přitom se dotýkají sféry mezinárodního práva, teorie mezinárodních vztahů a rovněž problémů sociologického rázu. Vyslovují se zde proto, aby některé principy, na nichž je Unie z mezinárodněprávního hlediska vybudována, našly v budoucnosti uplatnění v širším měřítku. Konkrétně jde o bezpodmínečnou právní závaznost povinností vyplývajících z členství v nějaké organizaci (jeden z konkrétních projevů supranacionality uplatňované v EU), což principy, na nichž spočívá nejuniverzálnější světová organizace OSN, dosud nezaručují. Zároveň vyjadřují však určité pochybnosti, zda je to v blízké budoucnosti reálné.

V jedné ze subkapitol páté kapitoly se autoři zabývají otázkou, zda v budoucnosti hrozí *střet civilizací (clash of civilizations)*, před nímž ve své známé knize varuje *Samuel Huntington*. Svůj výklad opírají o problematiku vzájemného vnímání odlišných kultur a civilizací a o vytváření určitých negativních stereotypů. Kládou si přitom mj. otázku, „*jakou roli ve vývoji Evropy a EU bude hrát vnímání »těch jiných« a jaké důsledky to bude mít pro určení poměru mezi mentalitou, politikou a kulturou. Platí to pro vnímání i-*

*lámské a čínské kultury Západem, pro vnímání USA Evropou (a naopak) a konečně to platí pro vnímání rozdílů a shodných rysů mezi evropskými národy s jejich tradicemi a normami.*²¹ Přitom je příznačné, že jsou zde zcela opomenuty sociální kořeny v současné době existujícího více či méně latentního pnutí mezi bohatou a blahobytnou částí lidstva (žijící převážně v euroatlantickém prostoru) a určitými částmi rozvojového světa, kde dochází k neustálému zhoršování životních podmínek desítek milionů lidí. Tento „globální sociální konflikt“ na sebe může brát ve větší či menší míře podobu konfliktu mezi euroamerickou a islámskou civilizací, neboť islám se ve stále větší míře stává (byť nikoli ve všech částech rozvojového světa) bojovnou ideologií zbídačené a v beznaději žijící části lidstva. Zda tento konflikt přeroste z latentní do otevřené podoby, bude záležet především na tom, jestli bohatá část lidstva dokáže podstatnou měrou změnit dosavadní vzorce svého chování, a to především v takových oblastech, jako je spotřeba energetických a dalších přírodních zdrojů. Jejich bezuzdná exploatace ze strany bohatých zemí totiž výrazně podvazuje možnosti budoucího rozvoje chudých zemí a již nyní zhoršuje jejich postavení (viz např. důsledky klimatických změn, které nejhůře dopadají na některé rozvojové země), aniž by jim přinášela jakékoli efekty.

Poslední kapitola se nazývá *Úkoly na přelomu tisíciletí*. Zabývá se především budoucností EU v kontextu naléhavých úkolů, které před ní na počátku nového tisíciletí stojí. Pozornost je věnována např. otázce identit v budoucí Evropě a perspektivám vytváření *společné evropské identity*: „*Evropskou identitu nelze uměle vytvořit v nějaké laboratoři a rozdělit ji po kontinentu. Musí vyrůst sama a pouze na základě rozdílných výchozích podmínek a tradic, při vědomí rozmanitých perspektiv budoucnosti.*“²² Při svých úvahách o Evropě jako o možném předmětu sebeidentifikace jejích obyvatel rovněž citují některé myšlenky z projevu českého prezidenta *Václava Havla* z jeho projevu před německým Spolkovým sněmem v dubnu 1997.²³

Určitý prostor je v rámci poslední kapitoly věnován diskuzím o budoucí evropské ústavě. Autoři se celkově přimlouvají za přijetí určitého ústavního dokumentu, jenž by organicky vycházel ze současných smluvních dokumentů a byl by určitým nejmenším společným jmenovatelem rozdílných ústavních principů a forem členských států (aditivní či kumulovaná ústava). Rozhodně tedy nemají na mysli přijetí ústavy, která by zcela novým způsobem konstitovala poměry v EU a znamenala by nějaký „revoluční“ zásah do způsobů jejího fungování. Jako možný první krok na cestě k evropské ústavě vidí přijetí určité listiny základních práv EU. „*Především by EU získala ústavně relevantní impulsy, kdyby se dopracovala k nějakému »Bill of Rights«, tedy k deklaraci lidských práv, která by měla přednost před souhrnem dosavadních konstitučních základních dokumentů EU.*“²⁴

Recenzovaná publikace bezesporu obsahuje velké množství pozoruhodných a někdy i značně originálních myšlenek. Tyto myšlenky nejsou však vždy rozvedeny do hloubky a v některých případech na sebe navazují pouze dost volně, čímž je dán poněkud zlomkovitý a útržkovitý charakter celého textu (autoři také někdy dost volně zacházeli s názvy jednotlivých subkapitol a s jejich skutečným obsahem). Kniha nese známky určitého spontánního myšlenkového kvasu, který její autoři chtěli zachytit a publikovat. Řada myšlenek by se přitom při hlubším propracování mohla stát základem budoucího velkého díla o integraci evropského kontinentu. Knihu lze rozhodně doporučit odborníkům z oblasti evropské integrace a mezinárodních vztahů. Širší veřejnosti by snad bylo možné doporučit některé její části, např. druhou kapitolu přinášející cestopisné črty z autorových cest po „periferii Evropy“ a čtvrtou kapitolu podávající stručnou a výstižnou informaci o fungování některých oblastí evropské integrace.

Jan Hřích

¹ Pöttering, Hans-Gert – Kühnhardt, Ludger: *Kontinent Evropa: Jádru, přechody, hranice*. 1. vydání. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2000, s. 29.

- ² Viz tamtéž, s. 27.
- ³ Viz tamtéž, např. s. 78.
- ⁴ Tamtéž, s. 78.
- ⁵ Tamtéž, s. 75.
- ⁶ Viz tamtéž, s. 76.
- ⁷ Tamtéž, s. 75. K tomu je však třeba podotknout, že nehledě na svou minulost si prezident Alijev mezitím (ná-
vštěva G. Pötteringa se uskutečnila v roce 1996) získal poměrně značnou prestiž doma i v zahraničí, neboť vý-
razně přispěl ke stabilizaci poměrů doma i v celém regionu. Svědčí o tom mj. skutečnost, že jeho nedávné
vážné onemocnění vyvolalo málem krizi.
- ⁸ Viz tamtéž, s. 51 a 55. V Evropské dohodě uzavřené s ČR je v článku 120 zcela jednoznačně uvedeno, že „ta-
to dohoda se uzavírá na neomezenou dobu“. Stejný článek připouští však ukončení platnosti dohody formou
vypovězení jednou ze smluvních stran. Autoři zde zřejmě zaměňují dobu platnosti dohody s délkou přechod-
ného období pro naplnění jejích jednotlivých ustanovení, které je skutečně desetileté (viz článek 7, odstavec 1).
- ⁹ Tamtéž, s. 109–110.
- ¹⁰ Tamtéž, s. 111.
- ¹¹ Tamtéž, s. 123.
- ¹² Tamtéž, s. 124.
- ¹³ Tamtéž, s. 137.
- ¹⁴ Tamtéž, s. 135.
- ¹⁵ Tato smlouva přidělila tři integrační společenství – Evropské společenství uhlí a oceli, Evropské hospodářské
společenství a Euratom – společné Radě ministrů a Komisi. Od té doby se používá pojem Evropská spole-
čenství (ES).
- ¹⁶ Jakési náznaky tohoto přístupu se po druhé světové válce v rudimentární podobě objevily i mimo rámec EU
v souvislosti např. s tím, že většina západních států začala uznávat přímou platnost některých mezinárodních
aktů (především v oblasti ochrany lidských práv) na svém území.
- ¹⁷ Pöttering, Hans-Gert – Kühnhardt, Ludger: cit. dílo, s. 148–149.
- ¹⁸ Tamtéž, s. 149.
- ¹⁹ Tamtéž, s. 151.
- ²⁰ Tamtéž, s. 152. Podobnou myšlenku vyjadřují autoři knihy rovněž na jiném místě: „EU stojí před neobyčej-
nými a velkými výzvami. Pro její podobu i pro vývoj celého evropského kontinentu v 21. století bude rozho-
dující, zda na tyto výzvy dokáže reagovat. Proces evropské integrace, jak je realizován EU, nemá v dějinách
obdobu. Je odpovědí na tragédie evropské minulosti. Helmut Kohl to formuloval takto: »Sjednocení Evropy
je v jádru otázkou války a míru v 21. století.«“ – Tamtéž, s. 181.
- ²¹ Tamtéž, s. 195.
- ²² Tamtéž, s. 220.
- ²³ Viz tamtéž, s. 229. Český prezident se ve svém projevu zamýšlel především nad hodnotami, s nimiž je mož-
né identifikovat Evropu jako vlast svých obyvatel „zvláštního druhu“ či „vlast jejich jednotlivých vlastí“.
- ²⁴ Tamtéž, s. 231. Tento požadavek byl zdánlivě naplněn přijetím Charty základních práv EU, která byla for-
málně schválena nejvyššími představiteli států a vlád členských států EU na jejich zasedání v Nice v prosin-
ci 2000. Tento dokument však zřejmě není tím, zač se přimlouvají autoři recenzované knihy, neboť rozhodně
nejde o právní normu, která by měla „přednost před souhrnem dosavadních konstitučních základních doku-
mentů“, ale pouze o určitou politickou deklaraci, která není ve striktně právním smyslu závazná.